

ՄՈԼՈՐԱԿԱՅԻՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Անհուն Արեւն է որ մոլորակային զրութեան կեդրոնը կը գրաւէ , կամ ուրիշ կերպ խօսելով , ա'ն է որ կը փայլի վառարանին մէջ այն բոլորչի թերաաներուն որոնց մէջ մոլորակները կ'երթեւեկեն : Արեւն է որ բոլոր այս մարմինները ուժով մը բռնելով՝ զանոնք իր շուրջը կը դարձնէ ջերմութեան եւ լոյսի ճառագայթներուն մէջ : Կարգաւ պիտի այցելենք այս աշխարհները , որոնց մէջէն կեդրոնին մոտաւորագոյնը Փայլածուն ըլլալով՝ պէտք է նախ անոր վրայ խօսինք :

Արեւին բոլորաթիքը տեղի ունեցած շարժումներուն պատճառը տիեզերական ձգողականութիւնն է զոր առաջին անգամ Նեւտոն գտաւ : Գիտենք արդէն թէ բնութեան մէջ բոլոր մարմինները զիւրար կը քաշեն . երբ մէկ կողմէն Արեւը Երկիրը կը քաշէ , միւս կողմէն ալ Երկիրը Լուսինը կը քաշէ . եւ անհունապէս մեծին ինչպէս նաեւ անհունապէս փոքրին մէջ կան մասնիկներ որոնք « մերձաւորութեան » օրէնքով միշտ զիւրար կը քաշեն ու այդ կերպով կը կազմեն այն տեսանելի նիւթը որ ուրիշ բան չէ բայց եթէ յարաշարուած հիւլէներու համագումարում մը :

Ճիշդ այս տիեզերական ուժովն է որ պարապին մէջ նեոտաժ աշխարհները Արեւին բոլորաթիքը շեղում մ'ունին , ու այդ շեղումը արագութեան պարագայի մէջ՝ բոլորովին ներհակ ոյժ մը կրնար յառաջ բերել , ճիշդ պարսափելէն զուրս թուած քարին պէս , այսինքն բոլոր մոլորակները իրենց ոլորտոյթէն զուրս նետել , եթէ Արեւին ձգողութիւնը զանոնք չբռնէր :

Մոլորակները հեռեւեալ կարգով իրարու կը յաջորդեն .

Փայլածու — Արուսեակ — Երկիր — Հրատ :

Փոքր մոլորակներն են .

Լուսնիթագ — Երեւակ — Ուրանոս — Պիւթոն :

Պահ մը աշխարհուից առջեւ բերկք ծովուն վրայ ահագին նաւ մը , որուն շուրջը յիւլաւան փոքրիկ նաւակներ , եւ այդ նաւակներուն ալ մօտը կան ազու խաղալիկ շոգենաւակներ : Այդ նաւակները մոլորակներն են , ու այդ շոգենաւակներն ալ անոնց արեւանակները : Տարբեր տարբեր հեռաւորութեան մէջ դանդաղ նաւակները հսկայ նաւուն բոլորաթիքը կը շրջադային ու պզտիկ շոգենաւակներն ալ նաւակներուն շուրջը կը դառնան . վերջապէս կը տեսնէք որ խել մը մակոյկներ մերթ կը հեռանան , մերթ կը մօտենան ու ձուլան մը կը կազմեն . այդ մակոյկները գիսաւորներն են :

Սոյն նաւերուն տորմիզը Ուիլհանին վրայ անշարժ չէ . Արեւը կը

ծփայ հոն իր հետ քաշելով Նրկիրը, Լուսինը, Մոլորակները, Գիսա-
ւորները եւ մոլորակային ամբողջ գրութիւնը գէպի անհունութեան այն
կէտը որ կը յանգի Վահագն համաստեղութեան մէջ :

Փայլածու

Արեւին վերու, գէպ արեւմուտքն՝ երբ մեծ աստղը վերջալոյսին
մօտ է, կամ գէպ արեւելք՝ Արեւին ծագումէն առաջ, յաճախ ճերմակ
ու պզտիկ աստղ մը կը տեսնուի քիչ մը կարմրած։ Յոյները երկու անուն
կուտային անոր. Ապոդոն՝ օրուան աստուածը, եւ Մէրքըրը՝ գողերու
աստուածը, որովհետեւ անոր մէջ երկու մոլորակներ կը կարծէին տես-
նել. մին աստուան, միւսն իրիկուան, ինչպէս որ երկար ատեն նոյն
գաղափարն ունեցան նաեւ Արուսեակի մասին։ Եգիպտացիք Սեթ եւ Հօ-
րիւս անուններով կը ճանչնային, իսկ Հնդկները՝ Պուտտա եւ Ռահի-
նէյա. անուններ՝ որոնք առատուան եւ իրիկուան աստուածները կը յի-
շեցնեն։ Վերջին ժամանակներս էր որ հաստատուեցաւ սոյն երկու աստ-
ղերուն նոյնութիւնը, եւ իր իրիկուան անունը պահելով՝ Փայլածու
(Mercure) կոչուեցաւ վերջապէս :

Փայլածուին ոլորտոյթը Նրկրէն փոքր ըլլալովն՝ երբեմն մեր եւ
Արեւին մէջտեղ կը գտնուի, երբեմն Արեւին միւս կողմը, եւ երբեմն
ալ ուղիղ անկիւնի վրայ եւնա Լուսնի նման երեւոյթներ կստանայ, եւ
այդ երեւոյթները հետադիտակով միայն կարելի է տեսնել :

Արեւին ու Նրկրին միջեւ գտնուած ատեն՝ երկնքին վրայ չի տես-
նուիր, որովհետեւ իր մութ կիսագունդը գէպի մեր կողմը դարձած է :
(Լուսնին ու մոլորակներուն պէս՝ Արեւէն ստացած լոյսովն է որ կը փայլի
եւ անջրպետին մէջ կը ցոլայ)։ Նրբ Արեւին հետ թեթեւ անկիւն մը կազ-
մէ, կը տեսնենք որ իր կիսագունդը լուսաւորուած է եւ մեր դիտակին
մէջ շատ նուրբ մահիկ մը կը նկարուի։ Ուղիղ անկիւն կազմած ատեն՝
Լուսնին առաջին կամ վերջին քառորդին կը նմանի, Հետադիտակով իր
կլորութիւնը երբեք չի տեսնուիր, որովհետեւ այն պահուն ուր պիտի
կրնայ ամբողջ կիսագունդը ցուցնել մեզի՝ Արեւն է որ կը ծածկէ զին-
քը։ Շատ անգամներ Արեւին ճիշդ առջեւէն կանցնի :

Արեւին հետ ունեցած մերձաւորութեանը պատճառով՝ երկրիս բնա-
կիչներուն անասնելի է միմիայն առատունքն ու իրիկունները. գիշեր-
ուան մէջ բնաւ չի տեսնուիր։ Սակայն եւ այնպէս, աստղաբաշխական
գործիքներու շնորհիւ՝ օրուան մէջ ալ կարելի է տեսնել :

Փայլածուն մոլորակային գրութեան մէջ ամենէն փոքրն է, (բա-
ցառութիւն այն աստղերուն համար որոնք Հրատի եւ Լուսնիթագի միջեւ
կերթեւեկեն)։ Փայլածուին ծաւալը Նրկրիս ծաւալէն տասնեութ անգամ
փոքր է, մակերեսը՝ եօթն անգամ փոքր, իսկ տրամագիծը՝ մեր գունդին
երրորդ մասէն հազիւ քիչ մը աւելի է :

Փայլածուին տրամագիծը Երկրի տրամագիծին հետ կը համեմատու
այնպէս ինչպէս 373ը 1000ի հետ, եւ 4753 քիլոմէթր է. հետեւաբար
իր ամբողջ գունդը 14,924 քիլոմէթր է միայն:

Մահկաձեւ կտրածները, որոնք Արեւին լուսաւորած մասին մէջ կը
տեսնուին, կապացուցանեն թէ Փայլածուի գիտինը շատ խորաւ ու բար
է եւ մակերեւոյթին ալ շատ դերբուկ: Լոյսը խաւարէն բաժնող գծին ժա
նեքանդակները՝ նշաններն են գոյութեան բարձր լեռներու, որոնք Արեւ
ին լուսաւորումը կը խափանեն, նաեւ շուքի մէջ թաղուած հովիտնե
րու որ մոլորակին լուսաւորուած մասերուն վրայ կը տարածուին: Կըր
նանք ըսել ուրիշն, թէ Փայլածուն լեռներ ունի, եւ դիտենք մի եւ
նոյն ատեն թէ սոյն պղծիկ դունդը չըջապատուած է նշանակելի մըթ
նոլորտով մը, որուն մէջ սպառիչ շողիներ կը ծփան:

Փայլածուն այն աշխարհն է որուն Արեւը ամենէն շատ ջերմութիւն
եւ լոյս կը բաշխէ եւ որ 57 քիլոմէթր հեռաւորութեամբ Արեւին բոլոր
ախարհը կը դառնայ ութսուն եւ ութ օրուան կարճ ժամանակամիջոցի մը
մէջ. հետեւաբար հոն տարին մեր երեք ամիսներէն աւելի կարճատեւ է:
Իր Արեւին հետ ունեցած հեռաւորութիւնը՝ տարիին հետ կը փոխուի, եւ
հոն Արեւը կը փայլի մերթ մեղի՝ ներկայացուցած սկաւառակէն տասն ան
դամ աւելի մեծութեամբ ու մերթ չորս անգամ մեծութեամբ: Ինչ որ
արդէն նշանակութեան արժանի երեւոյթ մըն է:

Փայլածուին գունաւոր երկրային գունանէն 15 անգամ պակաս կը
կշռէ, որով կը հետեւի թէ միջին հաշուով մոլորակը կազմող սոյն նիւ
թերու խտութիւնը երկրի նիւթերուն խտութեանը 1/6ը հազիւ կանցնի:
որովհետեւ երկրի պէս հոն ալ նիւթերու մէջ տարբերութիւններ կան:
Փայլածուի մակերեւութային ծանրութիւնը երկրէն կէս առ կէս պակաս
է. հոս մէկ քիլոգրամ կշռող բան մը՝ հոն 439 կրամ կը կշռէ, եւ ճիշդ
այդ պատճառով՝ հոս գտնուած ամենածանր եւ վիթխարի արարածները,
ինչպէս փիղը, առգեղջիկը, պտկաժանին, սկիւռի մը չափ թեթեւ են հոն:
Դիւրին է երեւակայել ուրիշն թէ ծանրութեան այս տարբերութիւնն
ի՞նչ փոփոխութիւններ կրնայ բերել էակներու կազմութեան մէջ:

Դաւով կեանքի պայմաններուն, Երկրի եւ անոր մէջ ահագին
տարբերութիւն մը կայ: Փայլածուին մէջ օդը շատ բարձր պէտք է որ
եղած ըլլայ, հակառակ միջնոլորտային ամպերու. մոլորակը ինքնին
շատ փոքր է, եւ իր վաւառները աննշան տարածութիւն մ'ունին՝ էակ
ներն ու իրերը կազմող նիւթերը մերինէն քիչ մ'աւելի թանձր են եւ
ծանրութիւնը մերինէն կէս առ կէս տկար: Ահաւասիկ մեր ու այդ մո
լորակին մէջ եղած մեծ տարբերութիւնները:

Բայց այդ տարբերութեանց մեծագոյնն այն է որ Փայլածուն Արեւ
ին բոլորախիւր կը դառնայ, անոր իր մէկ երեսը ցուցնելով միայն,
Երկրի չըջանը կատարող Լուսինն պէս, անանի որ՝ կիսագունդին մէկ

մասը շարունակ լուսաւոր է, եւ միւս մասը մութ : Պ. Բուանքարէի չափագիտական հաշիւները եւ Պ. Շիաբարէլլիի զննութիւնները սոյն եզրակացութեան կը յանգին : Փայլածուին մէկ կողմը յաւիտենական լոյս, իսկ միւս կողմը յաւիտենական մթութիւն : Ոլորտոյթի թերատութեան հետեւանքով՝ շատ թեթեւ ճօճում մը Արեւը ժամանակ առ ժամանակ մթապատ կիսագունտին եզերքներուն վրայ կը բերէ : Ահաւասիկ աշխարհ մը, որ օր, գիշեր, ժամ, ամիս, տարի չունի : Արդեօք հոն ժամանակը կը հաշուուի՞. ծերութիւն կամ մահ գոյութիւն ունի՞ն : Ո՞վ գիտէ : Արարչագործութեան մէջ անհաշուելի պէսպիսութիւններ կան :

Ֆլամարիոնի հետեւողութեամբ՝ ՀՐԱՏ

ՍԻՐԵՐԳ

Ո՛ր, չե՛մ սիրում աստղ ու լուսին ,

Ո՛չ երկինքը կապտագոյն ,

Պարզ երկնքի յիշատակը՝

Ախտ է տխուր ու տփգոյն :

Ա՛խ , չեմ սիրէ խոր հանգիստը

Լուռ ու քընած անտառի ,

Հոգիս այնտեղ ճնշվում է լուռ ,

Սիրաբոս հեւում թախծալի :

Բայց սիրում եմ անծայր ծովը ,

Որոտմունքը ահաւոր ,

Նրա՛ն , որ միշտ հառաչում է

Սրտիս նրման վերաւոր . . .

1898 թ. Աղէքսանդրապոլ

ՊԵՏ. ՄՈՃՈՌԵԱՆ

